

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди



**Актуальні питання
корекційної та
інклюзивної
освіти**

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди



АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць



Харків
2020

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юрївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Мураховська І. В. Корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	243
М'яснікова Г.В. Науково-методичне підґрунтя використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня.....	247
Нікітіна О.Є. Педагогічна корекція для подолання тривожності у дітей із заїканням.....	254
Ніханкіна О.В. Використання прийомів візуальної підтримки у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	259
Окорокова Т.Р. Морально-збагачені виховні ситуації, як засіб соціальної реабілітації учнів з інтелектуальною недостатністю.....	264
Переверзева І. Г. Формування мотиваційної готовності до навчання дітей із ЗПР.....	270
Петренко Г.В. Методологія та перспективи використання проектної технології на уроках природничого циклу та в позаурочний час в учнів з порушеннями зору.....	278
Полежак О.І. Виховна робота з дітьми з порушеннями зору у сучасних умовах (з досвіду роботи комунального закладу «Харківська спеціальна школа імені В.Г.Короленка» Харківської обласної ради).....	284
Примаченко О.А. Особливості фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	290
Пуляєва Д.О. Розвиток мовлення засобами альтернативної комунікації у дітей з розладами аутичного спектру в процесі соціальної адаптації через реалізацію іноваційних реабілітаційних та корекційно-педагогічних технологій в системі спеціальної та інклюзивної освіти.....	294
Сердюченко Т.С. Арт-терапія, як засіб психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з психофізичними порушеннями.....	300
Серебряннікова Є.П. Методики та прийоми подолання дисграфії та дислексії у дітей молодшого шкільного віку.....	307
Сидоренко О.В. Особливості формування мовлення у дітей раннього віку з синдромом Дауна.....	311
Сидоровська І.А. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	315
Сороченко К.А. Формування мовлення дітей дошкільного віку зі зниженим слухом.....	320
Тарасюк А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.....	324
Тугай С.Ю. Ключові аспекти логопедичного обстеження молодших школярів з РАС.....	329
Туріщева Л.В. Корекція мислення учнів із затримкою психічного розвитку у процесі конструювання.....	334
Филипова П.С. До питання активізації мовлення у дітей з моторною алалією.....	338

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. - 204 с.
2. Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій: автореф. дис. канд. пед.наук.: 13.00.04. – Вінниця, 2006. – 20 с.
3. Татьянчикова І.В. Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку: монографія / І.В. Татьянчикова. – Слов'янськ: Видавництво Б.І.Маторіна, 2014. – 431 с.
4. Український педагогічний словник / Міжнар. Фонд «Відродження», Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». Київ : Либідь, 1997. 374 с.
5. Шишменцев І. М. Аналіз роботи з виховання культури людських взаємин в процесі ознайомлення з творами української літератури в практиці допоміжної школи / І. М. Шишменцев. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2015. С. 291 – 301.

Переверзєва І. Г.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗПР

У статті представлено психолого-педагогічні умови формування мотиваційної готовності до навчання дітей з ЗПР. Зазначено, що застосування ігрових ситуацій шкільної спрямованості під час навчально-виховної роботи з дітьми із ЗПР сприятиме формуванню їх мотиваційної готовності до навчання у школі, тому як програвання різних ситуацій надає можливість відпрацювати майбутнім школярам головні шкільні моменти, які можуть виникати у них під час навчання у школі.

Ключові слова: діти з затримкою психічного розвитку, дошкільний вік, ігри-ситуації, мотиваційна готовність до навчання, ігрова діяльність.

Постановка проблеми. На сьогодні відбувається становлення педагогічної системи корекційно-розвивального навчання дітей, які відчувають труднощі у засвоєнні шкільних навчальних програм, а також в адаптації їх до школи та соціального оточення. До такої особливої категорії можна віднести дітей із ЗПР. Перехід від дошкілля до школи є для них найбільш складним етапом, адже саме від сформованості у дитини готовності до навчання в школі залежить якість її освіти загалом. Психологічна готовність дитини є необхідним фундаментом для засвоєння шкільної програми, що забезпечує сприйняття базисних знань, а також впливає на успішність дитини. Звідси виникає потреба у перегляді змісту підготовки до навчання, що забезпечуватиме розвиток і формування механізмів адаптації старших дошкільників із ЗПР до подальшого шкільного навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. В наукових працях висвітлено теоретичні концепції, класифікації, відокремлено основні групи дітей, які потребують створення особливих умов у процесі їхньої психологічної адаптації (І. Бех, В. Бондар, Т. Власова, В. Засенко, В. Кащенко, В. Лубовський, Є. Мастюкова, В. Синьов, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко). Проблема психологічної готовності дітей до школи та труднощів шкільного навчання розглядаються у працях таких вчених як І. Агафонова, М. Безруких, С. Громбах, І. Дубровіна, С. Єфімова, Н. Коцур, Б. Круглов, В. Степанов, А. Фурман та ін.. Зміст та особливості навчання, підготовка до життя дітей із ЗПР досліджується Т. Білоус, В. Войтко, І. Дмитрієвою, В. Золотоверх, І. Ковшовою, Т. Лазоренко, В. Липою, Л. Одинченко, В. Тарасун тощо. Однак, незважаючи на актуальність та проведені дослідження, проблема готовності дітей із ЗПР до навчання у школі є актуальною.

Мета статті полягає у пошуку шляхів формування мотиваційної готовності до навчання дітей дошкільного віку із ЗПР.

Виклад матеріалу дослідження. Гра відіграє провідну роль у формуванні мотиваційної готовності дитини до навчання у школі. Саме у грі діти дошкільного віку засвоюють роль школяра та норми поведінки людей; в

іграх-ситуаціях діти вчаться налагоджувати відносини з партнерами, використовуючи свій індивідуальний досвід, набувають досвід міжособистісного спілкування, вдосконалюють уміння ігрового та організаційного плану. Гра розглядається як провідна розвиваюча діяльність у дошкільному віці, у рамках якої виникають основні новотвори даного віку [2].

Д. Ельконін [4, с. 248] при створенні мотиваційних компонентів діяльності визначив можливості гри у формуванні мотивації та потреб особистості.

На нашу думку, формуванню мотиваційної готовності до навчання у школі дітей дошкільного віку з ЗПР буде сприяти застосування ігрових ситуацій шкільної спрямованості під час навчально-виховної діяльності.

Ми пропонуємо розробити ігрові ситуації на шкільну тематику: «Першокласник», «Я йду до школи», «Домашнє завдання», «Шкільна форма», «Перший урок», «Перерва», «У школі свято», «Вчитель у школі», «Вчитель веде урок», «Учень відповідає», «Предмети-помічники у навчанні», «Мій шлях до школи», «Учень отримав низький бал у школі», «Учень отримав високий бал у школі». Програвання цих ситуацій надасть можливість відпрацювати головні шкільні моменти, які можуть виникати під час навчання у школі.

Гра для дошкільника є природним процесом і не викликає недовіри з його боку. Навчання у процесі ігрового спілкування дошкільника дозволять дитині побачити необхідність і важливість результатів адекватної поведінки в зазначеній ситуації та результатів особистої діяльності [3].

Ігрові навчальні ситуації сприяють успішному вирішенню поставлених завдань. Для активізації ігрового спілкування між дітьми в ігрових ситуаціях при складанні сценаріїв ігрових ситуацій потрібно підбирати спеціальні завдання та враховувати етапність, виконуючи певні умови [1].

Ігрові ситуації складаються, враховуючи інтереси та можливості дітей, їх соціально-комунікативний досвід, вікові та індивідуальні особливості.

В проекти можна включати імпровізацію, різні варіанти вирішення ситуативних проблем, прийоми зміни комунікативних компонентів у зв'язку з непередбачуваною для дитини зміною умов.

Реалізацію будь-якої ігрової ситуації можна здійснювати в наступному порядку: повідомлення теми, озвучування вихователем конкретної події, в ході якої можна давати характеристики героям, обирати іграшки, предмети-заступники, розподілення ролей з метою зацікавлення дітей, формування уміння виконувати дії від першої особи, формування вміння передавати рольову інтонацію, вести діалог.

На кінцевому етапі важливий вибір варіантів закінчення наявної ігрової ситуації с метою конкретизації, пошуку засобів досягнення мети, визначення меж допустимої поведінки, визначення етичних обмежень; встановлення причино-наслідкових зв'язків з метою розвитку обраної ситуації, пошуку причини виникнення негативних моментів, а також можливості змінити ситуації для позитивного вирішення конфліктів та проблем. Важливо навчити дітей побачити різні варіанти вирішення проблем та вміти застосувати практичні навички, отримані в ігровій ситуації, до їх подолання.

Виходячи з того, що ігрова діяльність у дітей з ЗПР має свої особливості, можна використовувати такий порядок включення ігрових ситуацій при формуванні мотиваційної готовності до навчання в школі: індивідуальна робота, робота в підгрупах і в групі.

Індивідуальну роботу слід проводити за двома напрямками. Спочатку дитині запропонувати пограти в «Школу» без пред'явлення певної ситуації. Попросити розповісти, що відбувається в грі. Для організації ігрової ситуації підібрати наступне обладнання: іграшки тварин одного розміру, невеликі, - це «учні»; для «вчителя» фігурка трохи більшого розміру. Всі фігурки одягнені, мають вказувати на статі (косинки, бантики, сукні, брюки). Фігурки тварин мають переваги перед ляльками, у них відсутня міміка, що дає можливість дитині наділити їх тими емоціями, які, він вважає, за потрібним в даний момент. Тим самим ми надаємо додаткові можливості стимулювання

перенесення дитиною своєї особистості на будь-якого героя. Створити модель класу з предметів меблів, пропорційних фігуркам тварин. Розподіл простору необхідний для того, щоб розігрувати можливі ситуації різного плану зі шкільного життя.

Надалі дитині можна запропонувати грати в школу, але з заданою ігровою ситуацією: учень отримав бали «високий», «низький», «розмовляв на уроці» та інші шкільні ситуації. Гра супроводжується обговоренням дій героїв.

Потім ігрові ситуації можна організовувати в підгрупах з 2-3 дітей. Кожен «перетворюється» в будь-кого з тварин, учитель (ведучий) - мудра Сова. Перший раз гра організовується, де роль вчителя виконує вихователь. Починається ігрова ситуація з появи ігрового персонажа - Сови, яка після дзвінка «влітає» у клас, вітається і представляється, позначивши, що вона відгукується тільки на ім'я Сова-велика голова.

«Учні» мають привітатися хором і представитися кожен голосом тварини, якою вони себе призначили. Сова - учитель визначає правила поведінки в класі і каже, що кожен учень при знайомстві повинен назвати себе, попередньо вставши і, видаючи відповідне «звірине» вітання. Після розсаджування за столи, дотримуючись можливих відносин, і невідповідності знаходження поруч по особливостям відносин в тваринному світі, надається правило примирення. В даному випадку при конфлікті діти повинні говорити слово «мир». У ході розігрування цієї ситуації діти знайомляться з правилами вітання, знайомства та поведінки при конфлікті. Так можна моделювати будь-які шкільні ситуації. Діти аналізують і оцінюють поведінку учнів у запропонованій вихователем ситуації. В ігровій ситуації «Один день зі шкільного життя» кожен з дітей, уявляючи себе вже школярем, розповідає про ситуацію в своєму уявному дні. Ця ситуація програється у парах.

Потім роботу слід проводити в системі групової освітньої діяльності, яка включає в себе ігрові ситуації. На цьому етапі пропонується застосовувати ігрові сеанси В. Зінкевич-Євстигнеєва, які ефективно відображають процес

формування мотиваційної готовності до навчання у школі дітей дошкільного віку через включення їх у казкову ігрову ситуацію.

Всі ігрові сеанси освітньої діяльності слід розділити на 3 групи за принципом ускладнення.

До першої групи входять 2 ігрових сеанси: «Лісова школа» і «Букет для вчителя». Ігрові ситуації, що використовуються на цих ігрових сеансах, мають бути спрямовані поки ще на розвиток у дітей інтересу до зовнішніх атрибутів школи, до спільної діяльності, бажання йти вчитися у школу. Вони мають не проблемний характер, тому не вирішують серйозних «шкільних проблем».

В ході реалізації другої групи ігрових умов можна використовувати 6 ігрових сеансів: «Казка про кошеня Маші», «Смішні страхи», «Казка про маленького привида Філе», «Ігри в школі», «Як навчитися вирішувати завдання», «Необхідне шкільне приладдя». Ця група ігрових сеансів носить проблемний характер і через них діти уточнюють уявлення про школу, в них створюється позитивне ставлення до школи. Має бути сформований образ учня, як соціально бажаної ролі в найближчому майбутньому. Потрібно збагатити досвід навчальної діяльності, а також виховувати бажання і вміння співпрацювати, враховуючи і поважаючи інтереси інших людей, вміння використовувати компроміс у конфліктних ситуаціях, тобто провести основну роботу з формування мотиваційного компонента загальної готовності до шкільного навчання у дітей дошкільного віку із ЗПР.

Для закріплення матеріалу і більш ефективних результатів по формуванню мотиваційної готовності до навчання в школі у дітей дошкільного віку із ЗПР ці теми можна провести і окремо ігровими ситуаціями.

Третя група ігрових сеансів освітньої діяльності має складатися з двох, які будуть спрямовані на закріплення початку сформованості навчальної мотивації.

В освітній діяльності на заключному етапі прослуховуються і програються ігрові ситуації з позитивним прогнозом на майбутнє. Аналізується і оцінюється поведінка дітей у запропонованій ситуації.

Наприклад, ігрова ситуація «Збираю рюкзак до школи» формує у дітей уявлення про необхідні для навчання предмети, сприяє вихованню організованості, бажання отримувати знання, цілеспрямованості, акуратності.

Ігрова ситуація «Школа навпаки» використовується для програвання можливих конфліктних ситуацій.

Дитина грає вчителя, дорослий - ледачого учня. Можна провести такий сюжет для гри з лялькою, але це, на нашу думку, менш цікаво для дитини, хоча можна використовувати на початку, перед реальною ситуацією. Учитель дає завдання, учень чинить опір його виконанню, наприклад, протиставляє запропонований варіант малюнка реальними подіями (намалюй сонце - не буду, сьогодні похмуро). Потрібно стежити, щоб дитина розуміла, що зміст діалогу носить гумористичну спрямованість. Пропонувати до програвання відмову щось виконувати, будь-які спроби порушення правил поведінки в школі, на уроці - завданням може бути привести дитину до знаходження рішення, звичайно ж за допомогою вихователя.

Ігрові ситуації «У бібліотеці» (Старий підручник з бібліотеки скаржиться своїм подружкам - книжкам на першокласника Єгора. Вихователь задає питання: Як ви думаєте, чому Старий підручник вважає Єгора поганим читачем? Які обов'язки є у читача бібліотеки?), «Порятунок підручника» - сформувати культуру користувача бібліотекою та добре ставлення до підручників.

Пропонується використовувати ігрові ситуації зі знайомими літературними персонажами (Буратіно, Незнайко), які дозволяють поставити дитину у роль учителя, доброго учня, який готовий допомогти, поділившись своїми знаннями, навчити чомусь, в результаті чого формується пізнавальний інтерес, підвищується самооцінка дитини. Подібна ігрова ситуація дозволяє розвинути такі мотиваційні стани, як бажання першим відповісти на питання і правильно, прагнення вникнути в досліджуваний матеріал і проявити самостійність.

Ігрові ситуації використовуються на етапах введення нового матеріалу по формуванню мотиваційної готовності до навчання у школі у дітей дошкільного віку із ЗПР, його закріплення, повторення, контролю.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Отже, на нашу думку, використання ігор-ситуацій під час навчально-виховної роботи буде сприяти формуванню мотиваційної готовності до навчання у школі дітей дошкільного віку із ЗПР.

Список використаних джерел:

1. Дмитрієва М. В. Особливості формування ігрової діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2012. Вип. 3 (1). С. 23-27.

2. Каткова Т. А. Психолого-педагогічна корекція затримки психічного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, 2019. URL: <http://eprints.mdupu.org.ua/id/eprint/8557/1/1-%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%90.%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F-09.11.19.pdf>

3. Кротенко В. І., Омелян А. С. Особливості ігрової діяльності дітей з ЗПР дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 297-302. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7664/1/Krotenko%20V.I.%2C%20Omelian%20A.S.pdf>.

4. Практическая психология образования : учебное пособие / под редакцией И.В. Дубровиной. СПб. : Питер, 2004. 592 с.